

ДО ПРОБЛЕМИ ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ

На інтегративні характеристика змісту формування професійної комунікації, зокрема на взаємозв'язок загальної й професійної підготовки, безпосередній вплив чинять умови навчання. У статті розглядаються вербальні засоби, які дозволяють здійснювати інтеграцію гуманітарних й фахових дисциплін.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку спонукають до подальшого творчого пошуку шляхів удосконалення освітніх систем і впровадження відповідних технологій з урахуванням інтеграційних процесів, які визнаються сьогодні провідною закономірністю розвитку педагогічної науки і освітньої практики.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичну основу нашого дослідження становлять положення наукових праць з таких проблем: психолого-педагогічні особливості активізації творчої діяльності студентів, розвитку творчої самостійності студентів у навчальному процесі (С.І.Архангельський, П.І.Підкасистий), формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів (О.М.Вознюк), комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації (Н.П.Волкова), формування професійної компетентності майбутнього інженера (М.Г.Гордієнко), інформаційно-комунікативні технології в навчальному процесі (Р.С.Гуревич), роль самостійної роботи при написанні фахових проектів іноземною мовою (Г.І.Лазарук), індивідуалізація навчання іноземним мовам (С.Ю.Ніколаєва) та ін.

Постановка завдання. Дати загальну характеристику вербальних засобів формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення глобальної мети, а саме – формування готовності до професійної комунікації майбутнього фахівця – нами розроблений навчально-методичний комплекс, який дозволяє здійснювати інтеграцію гуманітарних й фахових дисциплін у реальному освітньому процесі, забезпечувати успішне формування міждисциплінарних професійних знань і вмінь та є дидактичним засобом, який найадекватніше відповідає цій мети.

Реалізація змісту дисципліни в межах навчально-методичних комплексів не є новою. У радянській педагогіці вона знаходить свій початок у кінці 80-х на початку 90-х рр. у роботах відомих дослідників О.О.Андрєєва, В.П.Безпалько, Ю.Г.Татура та ін. З розвитком засобів навчання, зокрема із появою комп'ютерно орієнтованих засобів та дистанційних форм навчання була висунута ідея створення навчально-методичних комплексів на інформаційній основі (В.В.Олійник). У свою чергу П.І.Образцов обґрунтував можливість створення дидактичного комплексу інформаційного забезпечення дисципліни як цілісної дидактичної системи, кожен елемент якої є не просто носієм відповідної інформації, а й виконує специфічні функції, що визначаються викладачем. Така система є базою знань, що постійно розвивається в певній проблемній галузі [3, с.261].

Навчально-методичний комплекс щодо інших основних компонентів формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації характеризується такими ознаками: *для викладача* - це комплекс засобів навчально-педагогічного процесу, що посилює реалізацію його функцій; *для студента* - це комплекс засобів навчання для досягнення цілей, поставлених викладачем чи ним самим; *щодо змісту навчання* – це комплекс засобів передачі змісту навчання й організації його засвоєння; *щодо методів і форм організації навчання* – це комплекс засобів їх урізноманітнення і вдосконалення, створення і застосування нових поєднань компонентів педагогічної комунікації; *мета навчання* є загальним орієнтиром під час створення та впровадження навчально-методичного комплексу в навчальний процес.

Навчально-методичний комплекс гуманітарних дисциплін для формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації поєднує навчально-методичні комплекси таких дисциплін: «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Німецька мова за професійним спрямуванням», «Французька мова за професійним спрямуванням», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Культурологія», «Соціологія», «Ораторська майстерність», «Психологія і педагогіка», «Політологія».

Інтегративний навчальний комплекс, на нашу думку, включає: типовий навчальний план і програми; навчальні посібники; методичні вказівки; систему методів, засобів і форм організації навчально-пізнавальної діяльності, спрямованих на забезпечення взаємозв'язку гуманітарних й спеціальних дисциплін; систему контролю результатів формування готовності до професійної комунікації.

На думку Н.Г.Ничкало, останнім часом все більшого поширення набуває принцип побудови навчальних програм за проблемами, на відміну від традиційного предметного підходу. До таких програм відносяться так звані міждисциплінарні програми та інтегровані курси. Бурхливий розвиток природничих наук та техніки робить вузьку спеціалізацію в ряді випадків недопустимою, особливо в галузях з високими темпами науково-технічного розвитку. Тому підготовка висококваліфікованих спеціалістів часто вимагає впровадження особливих програм, що ґрунтуються на міждисциплінарному принципі. Ці програми містять предмети з різних галузей науки, це забезпечує ширший і багатоаспектний розгляд проблем, що вивчаються [5, с. 27].

У типовому навчальному плані, в програмах дисциплін визначені цілі, завдання, зміст і структура системи підготовки майбутніх фахівців до професійної комунікації. Навчальні посібники укладені з метою формування узагальнених знань, умінь і навичок на основі інтеграції змісту гуманітарних дисциплін. Вони включають навчальний матеріал двох циклів дисциплін (гуманітарних і технічних), орієнтованих на його засвоєння й на формування у майбутніх фахівців умінь встановлювати взаємозв'язки, здійснювати міждисциплінарне перенесення знань з одного предмета на інший.

Водночас слід зазначити, що в умовах інтеграції знання, а також його диверсифікації традиційний у структурі факультет, що охоплює одну галузь професійної підготовки, поступово стає гальмом на шляху розвитку сучасного комплексного знання. Створення нових структурних підрозділів у вузах, і передусім міждисциплінарних департаментів, найбільш повно відповідає завданням сучасної вищої школи. Це забезпечує більшу свободу студентам у виборі дисциплін для навчання, а також об'єднує зусилля професорсько-викладацького складу, якому в наслідок цього створюються відповідні умови для забезпечення необхідної багатопрофільності професійної підготовки студентів, більш широку і різнобічну їх освіченість [5, с. 78].

Для здійснення інтеграції гуманітарних дисциплін з фаховими дисциплінами необхідно, щоб навчальні плани й програми містили базисну й інтегративну частини. Базисна частина повинна включати тематику, яка вивчається тільки в межах базової навчальної дисципліни (наприклад, «Іноземна мова» і «Українська мова»). Інтегративна частина буде відображати інтегративні зв'язки іноземної мови з конкретною фаховою дисципліною, інтегративна частина не повинна бути суворо регламентованою, що обумовлено більшим динамізмом професійного навчання, появою нових спеціальностей тощо.

Отже, ефективність інтеграції змісту гуманітарних та інших дисциплін, що викладаються у вищих технічних навчальних закладах, може бути забезпечена за умов дотримання принципу єдності змістової й процесуальної сторін навчання, що характеризується обов'язковою інтеграцією форм навчальних занять.

Однією з передумов досягнення вчителем комунікативної мети є досконале володіння вербальними засобами комунікації (мовою, мовленням). Провідна роль у цьому належить усному мовленню (монолог, діалог, полілог), за допомогою якого розв'язуються професійні педагогічні завдання, відбувається передавання інформації іншим людям з

метою впливу на їх поведінку, діяльність, та писемному мовленню як чинникам загальної культури і грамотності вчителя [1, с. 113].

Універсальним знаряддям міжособистісної взаємодії (у педагогічній практиці – вчителя з колегами, керівниками, учнями, їх батьками) є вербальна комунікація.

Вербальна (лат. *verbalis*, від *verbum* – слово) комунікація (лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – процес взаємообміну інформацією за допомогою мови (усної, писемної, внутрішньої), який відбувається за своїми внутрішніми законами, вимагає активної розумової діяльності та ґрунтується на певній системі усталених норм [1, с. 115.].

У своїй комунікативній практиці людина здійснює внутрішнє і зовнішнє мовлення, які становлять певну єдність, що не виключає специфічності кожної з форм мовленнєвої діяльності. Так, зовнішнє мовлення поділяють на усне (звукове) і писемне, які різняться за формою, способом використання мови як системи, механізмами породження і сприймання. Відмінність між ними переважно функціональне. Усне мовлення – засіб безпосередньої комунікації в присутності обох мовців чи обох сторін, яка відбувається завдяки сприйманій органами слуху артикуляції мовних звуків і розрахована на передавання інформації іншим людям з метою впливу на їхню поведінку й діяльність [1, с. 115-116].

За ситуативними ознаками усне мовлення поділяють на прямо-контактне (виступи, доповіді, лекції, розповіді та інш.) і опосередковано-контактне (монологічне мовлення по радіо, телебаченню, комунікація у комп'ютерних мережах) [1, с. 117].

Усне професійне мовлення потребує різноманітних професійно-орієнтованих форм організації формування готовності студентів до професійної комунікації. Під час здійснення вербальної комунікації потенційні можливості організаційних форм навчання різко збільшуються. Зростає роль інтегративних форм навчання, які значно уможливають організацію самостійної навчальної діяльності, створюють реальні умови для її активізації, стимулюють прагнення до самоосвіти. Застосування інтегративних форм навчання також є ефективним і в плані покращення процесу спілкування між студентами. Інтеграція форм навчальних занять дає можливість використовувати принцип проблемності навчання як один із базових принципів дидактичної інтеграції.

Навчальний процес, побудований із використанням інтегративних форм навчання, передбачає застосування ігрових форм, проблемних ситуацій, що, безумовно, сприяє активізації мисленнєвої, пізнавальної діяльності майбутніх фахівців і розширенню їхніх знань, розвитку зорового й слухового сприйняття.

Завдяки усному мовленню, методично правильна побудова й проведення організаційних форм навчання гуманітарних дисциплін на основі фактора інтеграції впливають на результативність процесу навчання: знання набувають системності; уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів майбутніх фахівців, ефективніше формуються їхні переконання й досягається всебічний розвиток особистості.

У загальній структурі дидактичної інтеграції гуманітарних дисциплін в якості організаційних форм її реалізації можуть виступати різні форми організації навчального процесу – інтегративні курси, інтегровані лекції, семінари, методичні проекти, ділові й рольові ігри тощо. При цьому вони будуть називатися інтегративними, оскільки поєднують у собі форми організації різних навчальних дисциплін.

Отже, якісна характеристика вербальної комунікації у процесі формування готовності студентів до професійної комунікації безпосередньо залежить від процесуального аспекту, тобто від того, якою мірою реалізується в процесі навчання інтеграція форм, засобів, методів навчання.

Для досягнення генеральної мети формування готовності студентів до ПК розглянемо систему інтегрованих організаційних форм навчання, адекватних цій меті, які реалізуються під час здійснення усного мовлення. Так, наприклад, суттєве місце в англійській системі вищої освіти завжди займали заняття із застосуванням диспутів,

дискусій, оскільки такі заняття сприяють виробі у студентів уміння висловлювати і аргументувати свою думку, слухати інших, виступати у ролі критика. Ведення дискусії, як справедливо вважають спеціалісти в галузі вищої освіти Великобританії, вимагають і навичок спонтанної літературної мови, формують у студентів наукове мислення, стимулюють їх самостійність і активність. В сучасних умовах значення групових форм навчання в англійських університетах зростає [6, с. 86].

Найбільш ефективним засобом формування гуманітарних знань майбутніх інженерів з урахуванням інтегративних тенденцій сучасної освіти може стати система інтегрованих організаційних форм навчання, яка названа нами комплексом дидактичних ситуацій активного управління інтегрованою навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх інженерів з формування готовності до професійної комунікації в процесі професійної підготовки.

Аналізуючи дану проблему, слід звернути увагу на вирішення навчально-пізнавальних завдань професійної спрямованості як одну із форм реалізації педагогічних умов інтегрованого навчання, активізації резервних можливостей майбутніх інженерів.

Завданнєвий підхід до побудови процесу навчання оснований на побудові ієрархічної системи пізнавальних завдань. Цілі навчання передбачають не тільки засвоєння знань, але й пропедевтику формування загальнонаукових понять, розвиток у майбутніх інженерів здатності до самостійного формування цілей й до застосування знань та вмій у різноманітних професійно значущих ситуаціях.

Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає формування у майбутніх фахівців технічного профілю навичок самонавчання, самовдосконалення, самовиховання. У зв'язку з цим в процесі формування готовності студентів до професійної комунікації велика увага приділяється самостійній роботі студентів. Самостійна робота під час вивчення гуманітарних дисциплін розкриває можливості підвищити навчально-пізнавальну активність студентів, формувати індивідуальний стиль навчальної і майбутньої професійної діяльності. Самостійна робота пов'язана з інтелектуальним розвитком і самоактуалізацією майбутнього фахівця. Здатність до самостійного навчання – це новий спосіб життя та існування, який об'єднує навчання та творчість [7, с. 415].

В умовах інтегративного підходу до формування готовності студентів до професійної комунікації в процесі професійної підготовки виправдує себе проектна технологія, заснована на спільному виконанні студентами проектних завдань різного характеру, пов'язаних з вивченням мови, культури, майбутньою професійною діяльністю. Метод проектів, за визначенням Н.Ф.Коряковцевої, створює найбільш сприятливу освітню ситуацію для оволодіння й продуктивного використання учнями особистісного освітнього продукту, що забезпечує формування спроможності до самостійної й креативної навчальної діяльності й здатності до активної взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу [4, с. 81].

Сучасні вимоги суспільства і держави до відповідальності навчального закладу до надання освітніх послуг спричинили необхідність переосмислення ролі, змісту і організації позааудиторної роботи, відхід від складених стереотипів в її організації. Вимагається вдумлива і кропітка робота викладача з вибору і побудови навчальної діяльності. Вона повинна формувати у студентів практичну готовність до майбутньої професійної діяльності, відтак відбуватися в її контексті [2, с.186].

В якості прикладу розглянемо організацію діяльності з написання курсових робіт. Курсова робота – самостійне навчально-наукове дослідження студентів. Курсова робота виконується з певного курсу з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання [2, с. 186].

Студенти самостійно обирають напрям роботи, на якому мають бажання зосередитися, наприклад: «Сучасні напрямки політологічних досліджень», «Політичні

погляди громадян», «Шляхи формування політичної свідомості особистості» (дисципліна «Політологія»); «Культурологічні ідеї у німецькій класичній філософії», «Проблеми культури у філософії XIX століття», «Історичні етапи розвитку матеріальної культури» (дисципліна «Культурологія»). У ході формувального експерименту, працюючи над проблемою дослідження, студенти зустрічаються з працівниками і клієнтами організацій, проводять їх опитування, інтерв'ювання, аналіз документацій тощо. Результативність такої діяльності визначається наявністю компонентів сформованості готовності до професійної комунікації, що є дуже важливим для майбутніх інженерів, стає основою, на якій розвиваються важливі професійні якості.

Згідно з новими підходами до структурування і організації навчального процесу культурологічний аспект вплітається у власне лінгвістичний аспект, і в результаті взаємодії мовної структури і культурологічної інформації створюється органічна система комунікативних навичок і вмінь, основа формування соціокультурної компетенції студента.

Висновки. Ефективність формування готовності до професійної комунікації зумовлюється організацією інтегративного навчально-методичного комплексу, який включає: типовий навчальний план і програми; навчальні посібники; методичні вказівки; систему вербальних та комп'ютерних засобів організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх інженерів, спрямованих на забезпечення взаємозв'язку гуманітарних й спеціальних дисциплін; систему контролю та корекції результатів сформованості готовності до професійної комунікації.

Література

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Волкова Н.П. – К.: Академія, 2006. – 256 с.
2. Ельбрехт О.М. Сучасні організаційні форми і методи навчання менеджерів у вищому навчальному закладі / О.М. Ельбрехт // Проблеми освіти: Науковий зб./ кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України, 2009. – В.58. – Ч. 1. – 320 с., – С. 183-187.
3. Коваль Т.І. Професійна підготовка з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів / Т.І. Коваль. – К.: Ленвіт, 2007. – 264 с. – Бібліогр. С.202-232.
4. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранные языки: пособ. для учителей / Н.Ф. Коряковцева. – М.: АРКТИ, 2002. – 176 с.
5. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: Монографія / за ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіна. – Черкаси: Вибір, 2002. – 322 с.
6. Сбруева А.А. Порівняльна педагогіка: Навчальний посібник. – Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999. – 300 с.
7. Трегубова Г.М. Самостійна робота студентів коледжів з дисципліни „Українська мова за професійним спрямуванням” / Г.М. Трегубова // Вища освіта України – Додаток 3 (№2) – 2006 р. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» – С.415-423.

На интегративные характеристики содержания формирования профессиональной коммуникации, в том числе и на взаимосвязь общей и профессиональной подготовки, непосредственное влияние оказывают условия обучения. В статье рассматриваются вербальные способы, которые позволяют осуществлять интеграцию гуманитарных и специальных дисциплин.

The teaching conditions directly influence the integrative characteristics of the contents of the professional communication formation, including the interlinkage of the general and professional training. The article deals with the verbal means allowing to fulfill the liberal and special discipline integration.